

6 MAI 1944 ÎN ISTORIA ARGEȘULUI

NARCIS GHERGHINA

Dacă motivele pentru care România a fost timp de cinci luni de zile ținută principală a aviației Aliate sunt foarte bine cunoscute, nu același lucru se poate spune despre atacurile aeriene asupra județului Argeș și mai cu seamă a aceleia din 6 mai 1944.

Sumarul atac din 5 mai 1944 nu avea să fie, din păcate pentru noi, decât *preludiul* marelui raid din 6 mai 1944. Cvadrimotoarele americane decolate de la bazele lor din sudul Italiei, de la Brindisi – Foggia, aveau ca țință prioritară pentru această zi orașele Câmpina, Turnu Severin, Brașov, Craiova și... Pitești.

La Câmpina au fost numărate 30 de avioane care au atacat orașul. La ora 11³⁰ Brașovul a fost atacat de 3 valuri de Liberatoare și Fortărețe Zburătoare venind dinspre Câmpulung și de alte 6 valuri venind dinspre Făgăraș. Au fost bombardate triajul C.F.R., distribuția de petrol, uzinele I.A.R., Flotila 1 de Bombardament, ș.a.. În jurul orei 11¹², 24 de avioane Moschito zburând la altitudinea de 6.500-7.000 m au executat o recunoaștere la Reșița pentru ca apoi să ia spre însoțire formațiunile de bombardiere care se întorceau la bazele din Italia¹.

Pe plan local, înainte de a da curs desfășurării acestui bombardament, cel mai rășngeros din istoria celui de-al doilea război mondial pentru orașul Pitești prin numărul mare al victimelor făcute, consider necesar a zugrăvii o imagine a orașului așa cum arăta el în timpul războiului. Mai întâi trebuie spus că actualele cartiere Trivale, Prundu și Găvana erau pe atunci simple comune limitrofe Piteștiului și că orașul propriu-zis se întindea de la Spitalul I.C. Brătianu, din dreptul actualei străzi Maternității, și până la depoul C.F.R.:

Principala stradă a orașului se numea Brătianu, numită pe vremuri *Ulița Boierească* și care alături de strada Șerban Vodă, fuseseră cele dintâi drumuri croite în Pitești. În capătul acestei străzi se afla spitalul Brătianu construit pe terenul donat de Tudorache Brătianu, fiul lui Dincă Brătianu și frate cu Ion Brătianu. În mijlocul curții se afla casa lui Tudorache Brătianu care mai exista în mijlocul construcțiilor spitalului și care fusese renovată. În curtea vastă din fața casei, Tudorache Brătianu care fusese și prefect de Argeș, fiind pasionat de cai, făcuse maneje pentru cai.

În casele pe atunci proprietate a avocatului Ioan Naumescu, locuise familia Costică și Savastița Vărzaru. În această casă fusese găzduit regele Carol I la venirea sa în România în anul 1866, care după încoronarea din 1881 vizitase iar Piteștiul.

¹ Arhivele Militare Române, Fond 5476, dosar 860, f. 103.

Fotache Tomescu construisese o impunătoare casă boierească unde ulterior fusese instalată școala primară numărul 2 de fete. La data construirii, era considerată a fi una dintre cele mai frumoase case boierești, dar în anii războiului aceasta ajunsese o clădire insalubră și improprie pentru o școală.

Pe locul unde fusese construit liceul industrial, fusese odinioară proprietatea familiei Maria și Andrei Borsănescu. Casa aflată în mijlocul unei curți vaste a fost donată împreună cu terenul aferent Primăriei orașului Pitești, în scopul de a se clădi un spital de copii, aceasta mai ales datorită faptului că familia posesoare nu a avut parte de copii. În această clădire funcționase primul pension de fete, condus de un francez și apoi de Josephina Ott. Primăria schimbase însă dorința donatorilor și a dăruit terenul pentru liceul industrial de fete.

La rândul său, parcul din Trivale fusese construit de Mihail Manolescu, mulți ani prefect al județului Argeș, care fusese fascinat de frumusețea pădurii. Pentru a aminti urmașilor de trecerea acestuia prin aceste locuri, Elisa Chirițescu (fostă institutoare în București și la data aceea pensionară în orașul Pitești) după o muncă colosală, a realizat cu contribuția cetățenilor orașului, o statuie a lui Manolescu pe care a amplasat-o în parcul Trivale în anul 1933. Statuia în bronz, opera sculptorului Onofrei, costase la vremea aceea 181.000 lei².

Dintre clădirile existente atunci mai ființează și astăzi Primăria (actuala Galerie de Artă), Liceul I.C. Brătianu, Școala Normală de Învățătoare (actuala Universitate din Pitești), Prefectura (actualul Muzeu Județean), Liceul de Fete (actualul liceu Zinca Golescu), Tribunalul (actuala Bibliotecă Județeană), Spitalul Brătianu, ș.a.

În oraș, alarma a fost dată la ora 10⁴⁵. Era zi de sâmbătă și de târg totodată. Târgul se ținea în zona numită Zăvoi, actualmente ștrandul orașului, și acolo aveau să fie numărate cele mai multe victime. Bombardamentul propriu-zis s-a desfășurat în intervalul orar 11⁴⁵-12⁰⁰ de circa 80 de avioane cvadrimotoare, timp suficient pentru a da naștere celei mai mari drame a acestui oraș din istoria sa. Așa cum avea să se constate ulterior, americanii nu au avut un obiectiv foarte bine stabilit, așa că vor bomba mai toate clădirile înalte din oraș, indiferent de instituția pe care o găzduia - unitate militară, instituție civilă ori spital.

Pentru americani, atacarea Piteștiului a avut un preț extrem de mic - două avioane doborâte: două la Sulsănești - Muscel și unul la Topoloveni - Muscel, fiind capturați 12 membrii din personalul de bord al avioanelor³.

De cealaltă parte, prețul a fost enorm pentru o comunitate urbană așa de mică cum era Piteștiul. În oraș au căzut circa 280 de bombe, „Valul nimicitor“ *mergând* de la liceul Brătianu și până la depoul C.F.R. A fost lovită cu precădere partea centrală și partea dinspre râul Argeș a orașului - locul numit Zăvoi. Străzile cel mai greu lovite au fost Tudor Vladimirescu, cu toate perpendicularele, Sf. Vineri, Regina Maria și Piața Episcopiei⁴.

Clasificând distrugerile clădirilor în funcție de autoritatea de care era patronată se ajunge la rezultatul: *unități militare afectate*: Divizia a III-a Infanterie (avariată), Regimentul 1 Vânători (avariat), Legiunea de jandarmi (localul în parte avariata),

² „Argeșul“, Anul III, Nr. 118, p. 2.

³ A.M.R. Fond 2265, dosar 2283, f. 302.

⁴ *Ibidem*, f. 316.

Spitalul militar de Zonă Interioară nr. 116 (distrus), Cercul Militar (avariat); *autorități civile*: liniile gării Pitești (distruse), localul gării, depoul de locomotive C.F.R. (pe liniile de cale ferată au căzut 18 bombe ele fiind întrerupte de la Uzina Electrică a orașului și până dincolo de depoul de locomotive. A fost lovit și podul peste râul Argeș din satul Bănanăi ce făcea legătura dintre Pitești și Golești, circulația restabilindu-se în 48 de ore), biserica Sf. Nicolae (distrusă în parte), școala primară C.F.R. (distrusă), dispensarul C.F.R. (distrus), cazarma gardienilor publici (avariată), șatorul comunal (distrus); *Instalațiile orașului*: conducta de apă spartă în foarte multe locuri (nefuncțională), lumina electrică (nefuncțională), telefoanele în oraș (nefuncționale), cele interurbane reparate numai parțial. *Clădiri și întreprinderi particulare*: fabrica *Țesătoria Română* (parțial distrusă), atelierele *Nicht* (distruse), atelierele *Schweitzer* (distruse)⁵, case particulare complet distruse 156, case parțial distruse 163, case avariate 250, case arse 5, case nelocuibile din cauza avariilor ușoare 156⁶.

Două instituții ale orașului merită câteva mențiuni, iar primul care o merită cu prisosință este Spitalul militar de Zonă Interioară nr. 116 din incinta liceului I.C. Brătianu. Acesta fusese înființat în data de 31 iulie 1941 conform Ordinului Marelui Cartier General, Eșalonul II, Secția I cu nr. 105413/1941 și funcționa în două imobile: școala normală de fete (actuala Universitate) și în internatul liceului Brătianu⁷. În urma avizului primit din partea primarului Ion Steriopol (fost director la liceul I.C. Brătianu, profesor de limba și literatura franceză) din 3 mai 1944, Societatea Națională de Cruce Roșie se muta în internatul liceului Brătianu lăsând loc liber desfășurării activității didactice în localul Școli Normale de fete⁸. Aici a fost surprins de atacul barbar al americanilor, care sfidând orice moralitate au bombardat un local al Crucii Roșii. Asupra stării deplorabile în care se găsea spitalul imediat după bombardament, relevantă este constatarea Lt. rez. Vasile Gheorghe, șeful administrativ al Spitalului de Zonă Interioară nr. 116 din 7 mai 1944: „În ziua de 6 mai 1944, între orele 11³⁰-12⁰⁰ s-a desfășurat un bombardament de aviație inamică asupra orașului Pitești, cu care ocazie s-a distrus partea dinspre vest a localului Liceului I.C. Brătianu din Str. Regina Maria, în care era instalat Spitalul Z.I. 116 din cauza unor bombe care au căzut din plin. Întreaga aripă a clădirii a fost dărmată până la temelie, unde au fost prinse marea majoritate a materialelor cu care Spitalul era înzestrat. De asemenea s-au distrus și deteriorat din cauza suflului sau a cărămizilor aruncate de suflu. Dintre dărâmături s-au putut salva o parte din materiale, rămânând complet distruse și lipsă materialele ce urmează a se stabili după ce vor fi înlăturate complet dărâmăturile⁹”.

Ulterior, spitalul va fi mutat din Pitești în comuna Vâlcele. Aripa liceului I.C. Brătianu care a fost distrusă la acest bombardament, va fi reconstruită în anul 1951 dar după un alt plan. Anul reconstrucției încă se mai poate vede și astăzi, în locul în care

⁵ *Ibidem*, f. 309.

⁶ Arhivele Statului Argeș, Fond 2, dosar 15/1944, f. 90.

⁷ A.M.R. Fond Spitalul Z.I. nr. 116, inventar, f. 1.

⁸ Arhivele Statului Argeș, *Idem*, f. 25.

⁹ A.M.R., Fond Spitalul Z.I. nr. 116, dosar 49, f. 37.

altădată era intrarea în acea aripă, având la exterior o scară aidoma celor trei existente în prezent în curtea interioară a liceului.

Tot în incinta acestui liceu, cu ocazia refugiului, Inspectoratul școlar al Regiunii Iași depozitase întreaga sa arhivă. Datorită bombardamentului din aceeași dată, arhiva a fost în pericol de a fi distrusă în totalitate, dar numai datorită dărzării și spiritului de sacrificiu, pompierii piteșteni au reușit să o salveze. Pentru acest lucru directorul Inspectoratului Iași, P. Todicescu, prin adresa nr. 10863/15 mai către Grupul I pompieri Pitești scria următoarele despre această secție aflată sub comanda Lt. Agemolu Gabriel: „*Avem onoarea a vă aduce prin prezenta, mulțumirile și recunoștința acestui Inspectorat evacuat la Pitești, pentru munca, abnegația și spiritul de sacrificiu depusă de unitatea de pompieri Pitești de sub comanda Dvs. Cu ocazia bombardamentului din ziua de 6 mai crt. din cauza bombelor aruncate asupra liceului I.C. Brătianu, toată arhiva și averea inspectoratului școlar Iași depozitate în acest imobil au fost salvate de la o distrugere sigură prin incendiere, datorită intervenției prompte și energice a secției de pompieri Pitești, care prin spiritul de jertfă al oamenilor a lucrat la stingerea incendiului și în timpul alarmelor ulterioare, făcându-și datoria de ostași ai sacrificiului. Primiți D-le Comandant, mulțumirile și recunoștința noastră, cu rugămintea ca cele de mai sus să fie aduse la cunoștința comandanților și trupei de pompieri*”¹⁰.

Dar istoria zilei de 6 mai pentru liceul I.C. Brătianu nu se încheie aici. Conform mărturiei D-lui Prof. Acad. Gabriel Ștrempel – director al Bibliotecii Academiei Române, în ziua de 5 mai 1944 refugiații transilvăneni, din care făcea parte și D-sa, aflați în incinta liceului Brătianu, au primit ordin să părăsească orașul Pitești și să se întoarcă la Sibiu. Respectând întocmai ordinul primit, refugiații au părăsit Piteștiul, dar pe drum, mai exact în gara de la Piatra Olt, valuri de avioane inamice s-au repezit în picaj asupra trenului. Dacă asupra trenului nu a fost tras nici măcar un singur glonț, aceleași valuri de avioane aveau să facă ravagii la Pitești. Concluzia acestui fapt este că dacă acești refugiați mai întârziu mai mult o singură zi, nici unul nu ar mai fi fost în viață la sfârșitul zilei de 6 mai.

Cea de-a doua mențiune se referă la Reg. 1 Vânători unde au fost complet distruse sala de mese, bucătăria de vară și grajdul de vite. Totodată au fost grav avariate pavilionul trupei (litera C), baraca demontabilă nr. 1, grajdul de cai, spălătoria trupelor, remizele de trăsuri și barăcile fixe. Geamurile au fost sparte, ferestrele distruse, zidurile crăpate la pavilionul mare cu etaj, poligonul de zid pentru tragere redusă și pavilionul litera A¹¹.

Valoarea tuturor pagubelor ce nu formau obiective militare cauzate de aviația anglo – americană în ziua de 6 mai se ridica la 1.975.000.000 lei pagube imobiliare, 55.000.000 lei pagube mobiliare și 65.000.000 lei pagube în mărfuri. Totalul pagubelor se ridica la 2.095.000.000 lei¹².

Astfel, în urma bombardamentului asupra orașului Pitești au fost distruse total, parțial, avariate și devenite nelocuibile din cauza avariilor ușoare 830 de clădiri, adică 18% dintr-un total de 4500 de clădiri particulare și de stat. Procentajul bombelor căzute

¹⁰ „Argeșul”, Anul III, Nr. 125, p. 5.

¹¹ A.M.R., Fond 2265, dosar 2283, f. 309.

¹² *Ibidem*, f. 91.

pe obiectivele nemilitare, față de obiectivele militare dintr-un total de 280 de bombe aruncate asupra orașului era de 2,8% căzute pe obiectivele militare și de 97,2% căzute pe obiective nemilitare (case de locuit). Populația devenită sinistrată în urma acestui eveniment număra 4.150 oameni, adică 14% dintr-un total de 30.000 de locuitori. Concluzia desprinsă de autorități a fost aceea că bombardamentul nu a fost executat din punct de vedere militar, ci din punct de vedere al terorizării populației¹³.

După 15 minute de bombardament, Piteștiul își număra victimele. Au fost înregistrați 191 de morți, dintre care 94 bărbați, 68 femei și 29 copii. Din cei 94 bărbați celși 13 erau militari – un ofițer, 2 subofițeri și 10 grade inferioare; au fost rănite 119 persoane, dintre care 40 bărbați, 60 femei și 19 copii. Au fost pansate și lăsate la domiciliu 453 de persoane¹⁴. Acum se înțelege de ce colegii bombardierilor americani, vânătorii, le spuneau acestora „baby killer”¹⁵ – ucigașii de copii.

Despre acest atac inuman al aviației americane avea să se scrie multe zile și în presa locală. Ilustrativ în acest fel este articolul apărut în ziarul *Argeșul* din 21 mai 1944 intitulat „*Ne-au bombardat...*”: „Cetățenii mai credeau în miracolul umanității și se bazau pe recunoștința noastră față de puterile apusene: „*n-au ce bombarda la Pitești*” (s.n.). Și în adevăr nu aveau ce. Dar cavalerii civilizației de peste ocean din această epocă de trist cataclism social au găsit obiective și la Pitești. Mercenarii aerului trebuiau să-și adauge la opera lor de distrugere și câteva țeste sfărmate de ale copilașilor, femeilor și bătrânilor, și s-au năpustit „*cu vitejie*” (s.n.) asupra unei populații pașnice ai căror fii luptă în Răsărit pentru apărarea civilizației, a drepturilor la viață, pentru biserică, pentru existență, pentru un scop pe care poate mâine îl vor proslăvi și yankeii. Printre cele câteva sute de victime ale atacului terorist se numără și câteva personalități locale: au luat calea veșniciei eminentul prof. Neculai Pariza, fost director al liceului Brătianu – macedonean de origine cu un trecut de luptă printre cele mai frumoase pe tărâmul românismului; profesoara Sevasta Stavrache, directoarea Școlii normale de fete, dr. I. Moldovanu și ziaristul Georgică P. Martinescu (în vârstă de 33 de ani director proprietar al ziarului „*Presa*” din Pitești înființat în anul 1929).

Dar celelalte victime? Câte dureri, câte visuri distruse, câți copilași nevinovați aruncați în ghearele morții? Câți copii rămași să-și croiască drum în viață fără puterea ocrotitoare a tatălui și fără pieptul de mamă? Câte bunuri distruse, rezultatul unor îndelungate chiverniseli, cu roboteală și trudă din generație în generație?

Doliul abătut asupra orașului Pitești este doliul întregului popor românesc pentru că aici și aiurea – nefiind nici un obiectiv militar, acest oraș a fost ales ca o reprezentanță a cumineniei românești, ca un centru care în trecut și în prezent a dat Patriei elite la răscruce de istorie românească¹⁶.

Alarma în orașul Pitești a încetat la ora 14³⁰. Însă aceasta era situația doar pentru orașul Pitești. În comuna Găvana au căzut 102 bombe, dintre care câteva în sat. Au fost distruse 8 case și s-au înregistrat 3 morți

¹³ Ibidem, f. 88.

¹⁴ A.M.R., Fond 2265, dosar 2283, f. 301.

¹⁵ Cornel Marandiu, *Înimi cât să cuprindă tot cerul patriei*, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1985, p. 62.

¹⁶ „Argeșul”, Anul III, Nr.123, p. 1.

și 10 răniți. În comuna Prundu au căzut 15 bombe, distrugând o casă, avariind alte 9 și făcând un mort și 3 răniți. În comuna Valea Ursului, satul Glâmboc, au căzut 15 bombe omorând doi copii și rănind pe un altul, distrugând complet două case și avariind alte 5. În comuna Drăganu au fost aruncate 7 bombe, dintre care două nu vor exploda, omorând două oi și un porc¹⁷.

Alarma în orașul Câmpulung Muscel s-a dat la ora 10⁵⁰. De la ora 11⁴⁷-12¹¹ circa 350 de avioane au zburat pe deasupra orașului din direcția V către N-E (Brașov). Începând cu ora 12¹⁵ avioanele inamice au început să se înapoieze pe același traseu.

În urma luptelor aeriene au fost doborâte două avioane americane, unul în apropiere de comuna Suslănești și unul în comuna Topoloveni. Amândouă au fost *opera* slt. Constantin Baltă din cadrul Școlii de Vânătoare pe avioane de război de la Brașov. Născut la 6 august 1920 în comuna Bivol din județul Dorohoi, în scurtă activitate de război, acest tânăr aviator făcuse dovada în nenumărate rânduri a deosebitei sale priceperi și a spiritului său de sacrificiu, motiv pentru care posesorul decorația „Crucea de Fier” clasa a II-a și fusese propus pentru decorarea cu Ordinul „Virtutea Aeronautică” cu spade clasa Crucea de Aur¹⁸.

Datorită acestor două victorii, au fost prinși 12 aviatori americani : 6 în comuna Budișteni, 2 în comuna Lăicăi și 4 în comuna Jugur. Ca materiale lansate au fost găsite 23 de rezervoare de benzină goale¹⁹.

Situația se va menține tensionată și în zilele următoare, dar până la sfârșitul lunii mai locuitorii Piteștiului nu vor mai simți teama bombelor lansate. Întreaga suflare a orașului a „pus umărul la treabă” pentru a da o mână de ajutor celor afectați. Cele dintâi îngrijiri răniților au fost date de echipele de A.P. de sub conducerea șefului acestei secții – Florin Bălea – care având concursul populației, a premilitarilor și a Garnizoanei locale a reușit să scoată morții de sub dărâmături, celor complet săraci Primăria dăruindu-le sicrie în mod gratuit²⁰.

Reg. I Vânători a pus la dispoziția Primăriei o echipă compusă din 70 de soldați cu care a fost dislocată Str. Frații Golești. În același fel Garnizoana orașului a pus la dispoziția edililor orașului o echipă compusă din 28 de oameni. Aceștia au ajutat la săparea a 7 gropi pentru soldații decedați din cadrul Diviziei în cimitirul local și a unei gropi comune pentru alți 12 morți²¹.

În intervalul 6-12 mai au lucrat pentru degajări 300 de soldați de la corpurile de trupă din Garnizoana Pitești. De la 6 mai au lucrat câte 300 de oameni, cu echipe de schimb de la Batalionul 17 Vânători de munte. Această situație se va menține până în 25 mai când unitățile din Garnizoană au primit recruți care trebuiau instruiți²².

Circulația vehiculelor și a pietonilor a fost întreruptă pentru un timp din cauza dărâmăturilor și a apei ce a inundat străzile. Conductele de apă fiind sparte în mai multe locuri, ele nu au putut fi folosite pentru alimentarea orașului cu apă, populația fiind nevoită să folosească fântânile naturale. Nici lumina electrică și nici telefoanele nu funcționau din cauza distrugerii rețelelor în mai multe puncte. Sirenele erau totuși

¹⁷ Arhivele Statului Argeș, Fond 2, dosar 20/1944, f. 276.

¹⁸ A.M.R., Fond 5476, dosar 1054, f. 77.

¹⁹ Idem, Fond 2265, dosar 2283, f. 239.

²⁰ „Argeșul”, Anul III, Nr. 124, p. 7.

²¹ A.M.R., Fond 2265, dosar 2283, f. 202.

²² Arhivele Statului Argeș, Fond 18, vol. 4, dosar 15/1944, f. 371.

în stare de funcționare. Deși populația n-ar mai fi vrut să le audă niciodată, importanța lor era covârșitoare și deci acceptate ca fiind un rău necesar. Activitatea orașului a fost grav perturbată de aceste atacuri, alarmele deprimând populația, întrerupând des producția în oraș și făcând pe mulți funcționari să părăsească localitatea.

O caracterizare obiectivă a stării de spirit a populației o face șeful poliției orașul Pitești în ziua de 8 mai 1944:

„Starea de spirit a populației este foarte îngrijorătoare. Deprimați de situația în care se găsesc de a fi supuși celor mai nemiloase terori din partea inamicilor noștri din Apus, parte din cetățenii Orașului se plâng unii altora de neputința în care ne găsim de a nu opune acestor inamici nici un fel de contramăsură și opinează în același timp pentru suportarea oricărui sacrificii, numai să se găsească o soluție pentru a scăpa de această teroare aeriană”²³.

Într-o „Situație” a Primăriei Pitești se arată că majoritatea populației orașului s-a dispersat în comunele vecine, din această cauză încasările reducându-se simțitor. Tot datorită bombardamentelor, târgurile săptămânale se închideau la ora 10, sătenii nemaivenind la târg pentru tranzacțiile de vite²⁴.

Datorită acestui nefericit eveniment, populația Piteștiului, ca de altfel și cea din celelalte orașe ale țării, avea să petreacă, ziua națională din data de 10 mai (ziua declarării independenței statale în 1877) în doliu.

²³ Ibidem, f. 316.

²⁴ Ibidem, f. 225.